

Den nya lagstiftningen om arbetsmiljöfonder

Av kammarrättsassessorn Göran Atterwall

I våras lade regeringen i prop. 1974: 125 fram förslag om en skyldighet för vissa företag att av 1974 års vinster göra avsättningar till arbetsmiljöfonder. Bakgrunden till förslaget var att konjunktur- och prisutvecklingen hade – särskilt för exportföretagen – förbättrats avsevärt under år 1973 och beräknas ytterligare förbättras under år 1974. Detta hade gjort det möjligt för de företag, som haft gynnsam vinstutveckling, att konsolidera sig och öka sin självfinansieringsgrad men hade också medfört och kunde väntas medföra höjda utdelningar till aktieägarna. I det läget ansågs det ligga i såväl företagens som samhällets intresse att en del av de ökade företagsvinsterna användes till förbättringar av arbetsmiljön. Prop. antogs av riksdagen (SkU 1974: 40, rskr 1974: 280, SFS 1974: 325).

Det av riksdagen antagna förslaget innebär i huvudsak följande:

Aktiebolag, ekonomisk förening och sparbank, som huvudsakligen driver rörelse, jordbruk eller skogsbruk, skall med avdragsrätt vid inkomsttaxeringen avsätta 20 % av årsvinsten för verksamhetsåret 1974, dock högst 70 milj. kr., till arbetsmiljöfond. Företag, som har en årsvinst understigande 100 000 kr., är inte skyldig att göra sådan avsättning men kan göra avsättning om företaget så önskar. Om synnerliga skäl föreligger kan Kungl. Maj:t medge dispens helt eller delvis från avsättningskyldigheten. Det avsatta beloppet skall inbetalas till räntelöst konto (arbetsmiljökonto) i riksbanken senast när företaget skall avlämna självdeklaration för 1975 års taxering. På ansökan av företaget får fondmedlen efter beslut av Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts förordande, arbetsmarknadsstyrelsen tas i anspråk för investeringar i sociala anordningar eller i arbetsmiljön vid företaget. För medgivande krävs dessutom att ansökan tillstyrks av flertalet av arbetstagsidans ledamöter i företagets skyddskommitté eller företagsnämnd. De investeringar i arbetsmiljöförbättrande anordningar som görs med fondmedlen skall i princip anses omedelbart avskrivna med det ianspråktagna beloppet. Medel, som kvarstår på arbetsmiljökontot fem år efter inbetalningen, skall återbetalas till företaget och tas upp till beskattning. För att stimulera företagen att göra inbetalningar till riksbanken snarast möjligt medges vid taxeringen till statlig inkomstskatt att extra avdrag med 11 % av det belopp som inbetalas före den 1 juli 1974, 7 % av det belopp som inbetalas under perioden den 1 juli–den 30 september 1974 och 3 % av belopp som inbetalas under perioden den 1 oktober–den 31 december 1974.

Som synes har reglerna om arbetsmiljöfond utformats efter förebild från systemet med investeringsfonder. En obligatorisk avsättning till arbetsmiljöfond är naturligtvis inte helt jämförbar med en frivillig avsättning till investeringsfond. Vissa regler som är analoga för de båda systemen får en helt annan tyngd när det gäller en

obligatorisk avsättning. Vissa andra regler åter kanske i investeringsfondssystemet inte ägnats så många funderingar i praxis men ställs nu mera på sin spets. Det bör väl också tilläggas att investeringsfondssystemet i sig självt är åtskilligt komplicerat och många företag som tidigare inte satt av medel till investeringsfonder konfronteras nu på allvar med regelsystemet. I det följande tänkte jag därför söka belysa olika problem som kan uppkomma vid lagens tillämpning. Med risk för att bli betecknad som övertydlig vill jag framhålla att synpunkter som här framförs står helt för min egen räkning om ej annat uttryckligen anges.

Företag som är skyldiga att göra avsättning

Enligt lagen är aktiebolag, ekonomiska föreningar och sparbanker som huvudsakligen driver rörelse, jordbruk eller skogsbruk skyldiga att göra avsättning. Med beaktande av finansministerns hänvisning till att kretsen av företag är lika både för arbetsmiljöfonder och investeringsfonder kan här avses endast svenska företag. Utländska företag med filial i Sverige är alltså undantagna. Det andra rekvisitet torde kunna härledas från reglerna om koncernbidrag i 43 § 3 mom. KL. Denna avgränsning innebär enligt uttalande i prop. att bl. a. företag som förvaltar värdepapper eller därmed likartad lös egendom, bostadsföretag m. m. är undantagna. Om ett företag driver rörelse *och* jordbruk spelar det ingen roll vilken del av verksamheten som är den huvudsakliga. Avsättningen skall nämligen i samtliga fall ske. Det spelar heller ingen roll om verksamheten redovisar vinst eller ej. Man kan t. ex. tänka sig ett företag som driver rörelse med 100 milj. i omsättning men vinsten är 0 kr. Dessutom förvaltar företaget en värdepappersportfölj på 20 milj. kr., som gett 2 milj. kr. i vinst. Avsättning skall i detta fall ske med 400 000 kr. Svårare blir fallet om företaget endast drivit rörelse under 2 av räkenskapsårets 12 månader. Under resterande 10 månader är företaget ett förvaltningsbolag. Under förutsättning att förändringen av bolagets verksamhetsinriktning inte skett i syfte att undgå avsättningskyldigheten är jag böjd att anse att företaget inte är avsättningskyldigt.

För vilket beskattningsår skall avsättning göras.

I lagen om avsättning till arbetsmiljöfond anges att avsättning skall göras av årsvinst, som hänför sig till beskattningsår för vilket taxering i första instans sker år 1975 eller, om företaget då inte skall taxeras för inkomst, år 1976.

Detta betyder att, om företaget har brutet räkenskapsår, den årsvinst som framkommer i bokslut mellan den 1 mars 1974–den 28 februari 1975 ligger till grund för avsättningskyldigheten. Då lagen trädde i kraft den 18 juni 1974 betyder det att lagen fått en viss retroaktivitet. Företag som haft bokslut före nämnda datum är alltså skyldiga att göra avsättning till arbetsmiljöfond. Detta kan i och för sig förklaras mycket enkelt.

Man ansåg sig förmodligen inte kunna kräva att de företag som haft bokslut före lagstiftningens ikraftträdande skulle tvingas göra ett nytt bokslut per den 31 december 1974 för att på så sätt kunna beräkna den vinst som belöpte på kalenderåret

1974. Man torde kunna anta att den dispensmöjlighet som finns i lagen skulle kunna klara de fall, för vilka lagstiftningen medförde svåra ekonomiska konsekvenser. Företag, som på grund av omläggning av räkenskapsår inte skall taxeras år 1975, skall enligt lagen göra avsättningen i det bokslut som ligger till grund för 1976 års taxering. Nystartade företag som taxeras första gången år 1976 är undantagna från avsättningskyldigheten.

Avdragsrätt vid inkomsttaxeringen för avsättning

Företag, som gjort avsättning till arbetsmiljöfond, får göra avdrag för det avsatta beloppet både vid taxeringen till statlig och kommunal inkomstskatt. Avdraget skall göras i den förvärvskälla, till vilken bolagets huvudsakliga verksamhet hänför sig. Då avsättningen i princip skall göras i det bokslut som ligger till grund för 1975 års taxering, följer därav att avdraget *endast* får göras vid samma års taxering. Detta kan emellertid medföra att avdraget först kan utnyttjas vid senare års taxeringar i form av förlustavdrag. Enligt uttalande i prop. utgör det förhållandet att avdraget skall åtnjutas i den förvärvskälla, till vilken bolagets huvudsakliga verksamhet hänför sig, ej hinder för att arbetsmiljöfonden får användas för sitt ändamål även i andra förvärvskällor. Vidare framhölls i prop. att avdragsrätt vid taxeringen förelåg för medel som avsatts till arbetsmiljöfond även om inbetalning till riksbanken inte skett. Å andra sidan medges inte avdrag med belopp, varmed inbetalningsskyldigheten ökat till följd av beslut av länsstyrelsen om inte företaget ändrar avsättningen vid arbetsmiljöfond i bokslutet. Självfallet skall – framhölls i prop. – sådana medel, som inbetalats till riksbanken och för vilka avdrag inte medgivits, inte heller föranleda beskattning då de tas i anspråk eller slutligen återbetalas.

Beräkning av årsvinsten

Årsvinsten skall enligt författningen beräknas enligt andra stycket av anvisningarna till 3 § förordningen (1955:256) om investeringsfonder för konjunkturutjämning. Det innebär att med årsvinst menas årsvinsten enligt vederbörligen fastställd balansräkning efter avdrag för avskrivningar, tantiemer, avsättning till pensionsstiftelse m m, som rätteligen är att hänföra till omkostnader i näringsverksamheten – även om de formellt utgått av vinstmedel – men utan avdrag för avsättning till reservfond, skuldregleringsfond, dispositionsfond, investeringsfond m fl fonder, donationer o d. Avdrag får heller inte ske för allmänna skatter. Det kan råda en viss terminologisk förvirring om vad detta årsvinstbegrepp egentligen är. Man torde väl här komma närmast genom att säga att det är årsvinsten före vinstdispositioner och skatter. I prop. uttalades att företagen civilrättsligt kunde göra av- eller nedskrivningar med större belopp än som kunde godtas för taxeringsändamål. Detta gällde såväl nedskrivning av lager, kontrakt eller fordringar som avskrivning av anläggningstillgångar. Om i räkenskaperna gjorts av- eller nedskrivningar med större belopp än som kan godtas för taxeringsändamål skall därför enligt författningen årsvinsten justeras med hänsyn härtill. Detsamma gäller för koncernbidrag utöver vad

som kan godtas vid inkomsttaxeringen. Regeln om koncernbidrag behövdes enligt finansministern för att förhindra kringgående av avsättningsskyldigheten och någon motsvarande regel för justering nedåt av årsvinsten för det företag som mottagit koncernbidraget ansågs därför inte behövligt. Det är här viktigt att påpeka att andra justeringar av taxeringsmyndigheterna, t ex i vad rör representation, resekostnader o d i princip icke skall föranleda justering av årsvinsten om inte skatteflyktsregeln i 15 § kan åberopas. Skatteutskottet uttalade i detta sammanhang att den omständigheten att årsvinsten i deklarationen endast delvis skulle redovisas som inkomst i en förvärvskälla och återstoden som inkomst i en annan förvärvskälla saknade betydelse vid fastställandet av avsättningens storlek. Det var vidare – enligt utskottet – utan betydelse, om årsvinsten inte alls eller endast till viss del utgjorde skattepliktig inkomst vid taxeringen. I anledning av en skrivelse från Kooperativa förbundet framhöll utskottet att årsvinsten för kooperativa föreningar skulle minskas med insatsränta och återbäring till kunderna, eftersom avdrag härför medgavs vid inkomsttaxeringen.

Några av de vanligaste frågorna som ställts i detta sammanhang är om realisationsvinster och utdelningar från t ex dotterbolag skall medräknas vid beräkning av avsättningen till arbetsmiljöfond. Då sådana extraordinära intäkter ingår i årsvinsten, skall de naturligtvis medräknas. Någon dubbelavsättning för utdelningar från dotterbolag blir det i regel inte fråga om då avsättningsskyldigheten endast avser 1974 års vinst. Endast i fall av anteciperad utdelning från ett dotterbolag till moderbolaget kan ifrågakomma att utdelningen inräknas i avsättningsunderlaget hos både dotterbolaget och moderbolaget. Skatteutskottet påpekade att i dessa fall finns möjlighet att söka dispens från avsättningsskyldigheten. En annan vanlig fråga som ställts är om avsättning till investeringsfond kan ske med 40 % av den årsvinst, som ju också i princip ligger till grund för avsättningen till arbetsmiljöfond. Då någon inskränkning i möjligheten att göra avsättning till investeringsfond inte gjorts, kan alltså enligt min mening ett företag avsätta sammanlagt högst 60 % av årsvinsten till arbetsmiljöfond och investeringsfond. Jag vill här också påpeka att skattemässiga avsättningar till olika fonder, som t ex nyanskaffningsfond, återanskaffningsfond, fartygsfond och eldsvådefonder, inte skall minska den bokföringsmässiga årsvinsten vid beräkning av belopp som skall avsättas till arbetsmiljöfond. Vad nu sagts gäller naturligtvis inte det avdrag som får göras vid inkomsttaxeringen för framtida garantiutgifter och som stundom brukar betecknas som "avsättning till garantifond".

Avsättningen till arbetsmiljöfond skall beräknas på årsvinst, som hänför sig till en tolv månadersperiod. Om ett företags årsvinst för år 1974 uppgår till 1 milj. kr för ett räkenskapsår, som omfattar 4 månader, blir följaktligen den årsvinst, som ligger till grund för beräkning av avsättning till arbetsmiljöfond, 3 milj. kr (12/4 av 1 milj. kr). Omfattar räkenskapsåret 18 månader och årsvinsten utgör 3 milj. kr, justeras alltså årsvinsten till 2 milj. kr (12/18 av 3 milj. kr). Om företaget undantagsvis skall taxeras för två beskattningsår, sammanlägges årsvinsten för de båda beskattningsåren, varefter den jämkas med hänsyn till de båda beskattningsårens längd. Som exempel kan anges att ett företag skall taxeras för två beskattningsår, ett omfattande 4 måna-

der och med en årsvinst på 3 milj. kr och ett omfattande 14 månader och med en årsvinst på 2,4 milj. kr. Den justerade årsvinsten blir då (12/18 av 5,4 milj. kr =) 3,6 milj. kr.

Inbetalning till arbetsmiljökonto i riksbanken

Inbetalning till arbetsmiljökonto skall ske till riksbankskontor. Medlen anses inbetalda den dag de kommit riksbanken tillhanda. Det är här viktigt att komma ihåg att, i likhet med vad som gäller för investeringsfonderna, betalning som sker via posten eller bankkontor inte kommer riksbanken tillhanda förrän någon eller några dagar senare, beroende på när transfereringen till riksbanken sker. Detta bör hållas i minnet både när det gäller förtida inbetalning till arbetsmiljökonto, för vilket man får åtnjuta ett extra avdrag vid taxeringen till statlig inkomstskatt och när det gäller inbetalning senast den dag företaget skall avlämna allmän självdeklaration även som när det gäller preliminär inbetalning.

Företag som på grund av omläggning av räkenskapsår inte skall taxeras år 1975, skall enligt författningen göra en preliminär inbetalning till arbetsmiljökonto senast den 31 mars 1975, dvs inom den tid då företaget eljest haft att göra inbetalningen. Storleken av den preliminära inbetalningen beräknas med hänsyn till den årsvinst som hänför sig till närmast föregående beskattningsår dvs. i det bokslut som ligger till grund för 1974 års taxering.

Taxeringsmyndigheternas och länsstyrelsens prövning

I prop framhölls att avdrag medges vid taxering för medel, som avsatts till arbetsmiljöfond, oavsett om medlen inbetalats till riksbanken. Taxeringsmyndigheterna skall således enligt prop. i första hand pröva om avdraget vid inkomsttaxeringen överensstämmer med det belopp som avsatts till arbetsmiljöfond. Vidare skall myndigheterna pröva om årsvinsten skall justeras med hänsyn till de regler som gäller om av- och nedskrivningar samt koncernbidrag. Vi kan tänka oss följande fall. Avsättning har gjorts med 200 000 kr och avdrag yrkats med 200 000 kr. Taxeringsnämnden finner att företaget yrkat för hög avskrivning och att årsvinsten därmed skall justeras uppåt. Detta medför naturligtvis inte att avdrag kan medges med högre belopp än bolaget yrkat. Det ankommer på länsstyrelsen att se till att inbetalning sker till arbetsmiljökonto med det högre belopp som justeringen av årsvinsten medför. Avdrag med det högre beloppet medges endast om företaget ändrar avsättningen till arbetsmiljöfonden i bokslutet. Har å andra sidan företaget avsatt för stort belopp till arbetsmiljöfond, skall taxeringsnämnden endast medge avdrag med så stort belopp som skolat avsättas enligt 2 § i lagen om avsättning till arbetsmiljöfond. Det blir sedan länsstyrelsens sak att förordna om återbetalning av för mycket inbetalat belopp.

För att se till att företagen gör inbetalningar i rätt tid och med rätt belopp har enligt författningen företagen ålagts skyldighet att till länsstyrelsen i det län där företaget skall taxeras till statlig inkomstskatt insända uppgift på blankett enligt formulär som riksskatteverket fastställer om den beräkning som ligger till grund för

inbetalningen. Uppgiften skall lämnas senast den dag inbetalning till riksbanken skolat ske, dvs. i regel den 31 mars 1975. Detta gäller både för de företag som gjort avsättning till arbetsmiljöfond och de företag som haft att göra preliminär inbetalning. Länsstyrelsen skall sedan så snart det kan ske fastställa storleken av det belopp varmed inbetalning skall göras. Normalt kan detta ske först sedan taxeringsnämnden avslutat sitt arbete med hänsyn till att taxeringsnämnden bl. a. har att pröva frågan om av- och nedskrivningar samt storleken av skattemässigt tillåtna koncernbidrag. Länsstyrelsen prövar frågan om fastställelse på grundval av taxeringsnämndens beslut och de uppgifter som företaget självt lämnat. I detta sammanhang bör erinras om att i denna lag intagits en paragraf som syftar till att hindra kringgående av bestämmelserna. I 15 § stadgas nämligen att om ett företag i samband med skyldighet att göra avsättning till arbetsmiljöfond eller att göra preliminär inbetalning till sådan fond vidtagit åtgärd i syfte att undgå eller få lindring i denna skyldighet, skall länsstyrelsen fastställa det belopp varmed inbetalning skall göras som om åtgärden inte vidtagits. Skatteutskottet uttalade i sitt betänkande, att bestämmelsen tillkommit för att ge myndigheterna möjlighet att justera den bokföringsmässiga årsvinsten, när företaget vidtagit åtgärder i syfte att undgå eller få lindring i avsättningskyldigheten. Däremot borde den inte användas för korrigerande av åtgärder, som redan godtagits vid inkomsttaxeringen. Skatteutskottet avser här tydligen det fallet att företaget, trots att det kanske inte gjort det tidigare, just detta år till fullo utnyttjat sina skattemässiga av- och nedskrivningsmöjligheter. Bestämmelsen kunde enligt utskottet exempelvis tillämpas vid vinstöverföringar genom oriktig prisättning från ett svenskt företag till ett intressentföretag i utlandet. Man kan här tänka sig andra åtgärder, t. ex. att utelämnas bokföringsvinst vid avyttring av fastighet, som i och för sig inte föranleder beskattning på grund av de skattemässiga realisationsvinstreglerna. Sådan vinst kan också tänkas utelämnad med hänvisning till att vinsten bokföringsmässigt kommer att redovisas nästa år. Om företaget inte fullgjort sin uppgiftsskyldighet till länsstyrelsen eller lämnat sådan uppgift att det belopp varmed inbetalning skall göras inte tillförlitligen kan beräknas, har länsstyrelsen möjlighet att med stöd av 16 § uppskatta inbetalningen till skäligt belopp.

Länsstyrelsen skall sedan med anlitande av de uppgifter som inkommer från riksbanken undersöka om betalningsskyldigheten fullgjorts på rätt sätt. Föreligger felaktigheter i beräkningen av företagets inbetalningsskyldighet och har till följd därav företaget inbetalat för lågt belopp, skall länsstyrelsen förelägga företaget att inom tid som länsstyrelsen bestämmer inbetala felande belopp. Har inbetalning av någon anledning skett med för högt belopp – företaget har t. ex. gjort en inbetalning vid en tidpunkt då den exakta inbetalningsskyldigheten inte kunde beräknas – skall länsstyrelsen förordna om återbetalning av vad som inbetalats för mycket. Enligt prop. bör länsstyrelsen självfallet undersöka om taxeringen avses skola överklagas i något hänseende som är av intresse för inbetalningsskyldigheten. Skulle taxeringen ändras genom beslut i högre instans i något hänseende som berör inbetalningsskyldighetens omfattning, ankommer det på länsstyrelsen att så snart det kan ske meddela däremot svarande beslut om inbetalning eller återbetalning.

Ränta contra restavgift

Om företaget felaktigt beräknat sin inbetalningsskyldighet, skall företaget erlägga ränta på det belopp som skall betalas in till riksbanken. Räntan utgår med 12 procent för år räknat från och med månaden efter den då inbetalning skolat ske till och med den månad då inbetalning skall ske enligt länsstyrelsens beslut, dock ej i något fall för längre tid än 2 år. På belopp som återbetalas utgår ränta med 7 procent för år räknat från och med månaden efter den då inbetalning skett till och med den månad då förordnande om återbetalning meddelades. Med hänsyn till det extra avdrag som medges vid förtida inbetalningar, utgår ränta vid återbetalningar ej för tid före april månad 1975.

Om företaget rätt beräknat sin inbetalningsskyldighet men försummat att göra inbetalning är påföljden först och främst restavgift. I sista hand är remediet indrivning. I dessa fall då enbart betalningsförsummelse föreligger utgår däremot inte ränta. Andra fall då restavgift utgår är då företaget inte betalar förelagt belopp jämte ränta i rätt tid eller underlåter att inom rätt tid göra återbetalning av belopp som återkrävs av arbetsmarknadsstyrelsen på grund av att arbetsmiljöfonden inte använts enligt lämnat medgivande eller därmed förenat villkor.

Extra avdrag på grund av förtida inbetalning

Som tidigare nämnts får företag njuta avdrag vid den statliga taxeringen vid förtida inbetalning till arbetsmiljökonto. Tre perioder och tre olika procentsatser finns. Avdraget utgår med 11 % för inbetalning före den 1 juli 1974, med 7 % för inbetalning under perioden den 1 juli–den 30 september 1974 och med 3 % under perioden den 1 oktober–den 31 december 1974. Den 1 juli i år var en måndag. Vad innebär då före den 1 juli 1974? Enligt min mening innebär detta att inbetalning måste ha skett senast den 28 juni 1974, med hänsyn till mellanliggande lördag och söndag. Det kan naturligtvis ifrågasättas om inte lagen den 30 maj 1930 om beräkning av lagstadgad tid i detta fall skulle kunna åberopas, vilket skulle innebära att även inbetalning den 1 juli 1974 skulle medföra avdrag med 11 %. Sistnämnda lag torde dock avse andra fatalietider än de som finns angivna i lagen om arbetsmiljöfonder. Om lagen om beräkning av lagstadgad tid tillämpas i detta fall skulle ju i strid med uttalandelsen i lagen om arbetsmiljöfonder avdrag kunna medges med 11 % för sådana inbetalningar som redan omfattas av en period, för vilken avdrag endast kan medges med 7 %.

Skatteplikt för ianspråktagen arbetsmiljöfond

Skatteplikten för arbetsmiljöfonden har reglerats på det sättet att ianspråktagna arbetsmiljöfondsmedel inte utgör skattepliktig inkomst för företaget. Utgifter till den del de bestritts med sådana medel får då naturligtvis inte avdragas som driftkostnad. Har medlen använts för att anskaffa anläggningstillgång, får vid beräkning av värdeminskningssvdrag såsom anskaffningskostnad för tillgången anses endast den del av kostnaden som inte täcks av ianspråktagna medel.

Utbetalningar från arbetsmiljöfonden

Om ett företag fått medgivande att ta i anspråk arbetsmiljöfond, skall riksbanken efter framställning av företaget betala ut belopp från arbetsmiljökonto i enlighet med medgivandet. I den mån fondmedlen icke används enligt medgivandet eller därmed förenat villkor, skall de återbetalas till riksbanken. Det är arbetsmarknadsstyrelsen som meddelar beslut om återbetalning och den tid inom vilken återbetalning skall ske. Enligt prop. skall företaget, sedan investeringen slutförts, inom tid som arbetsmarknadsstyrelsen bestämmer i medgivandet lämna uppgift om den slutliga investeringskostnaden. Uppfyller företaget inte detta villkor, skall arbetsmarknadsstyrelsen förordna om återbetalning av medlen till riksbanken. Kontroll av att företagets uppgifter om investeringskostnaden stämmer får arbetsmarknadsstyrelsen genom de uppgifter rörande fondens användning som skall överlämnas från länsstyrelserna till arbetsmarknadsstyrelsen. För att förmå företagen att undvika återbetalningar har föreskrivits att ett extra tillägg skall göras vid beskattningen med 10 % av det belopp som skall återbetalas. Om det finns synnerliga skäl, kan Kungl. Maj:t medge att tillägg inte skall göras.

Dispens från avsättningsskyldigheten

Enligt 14 § får Kungl. Maj:t medge dispens helt eller delvis från skyldighet att göra avsättning till arbetsmiljöfond eller att göra preliminär inbetalning. Dispensmöjligheten var enligt prop. avsedd att tillämpas restriktivt. I prop. angavs som en tänkbar dispensituation att avsättningsskyldigheten kunde bli alltför betungande för företaget. Detta kunde gälla företag där den helt övervägande delen av årsvinsten måste investeras för annat ändamål än arbetsmiljön och där investeringen var livsviktig för företagets fortsatta existens. Enligt prop. borde investeringen heller inte kunna finansieras på annat sätt. Kungl. Maj:t har även möjlighet att medge att inbetalning får göras vid senare tidpunkt. Skatteutskottet mjukade upp skrivningen i prop. något och framhöll angelägenheten av en något större generositet i dispensgivningen. Dispensregeln kunde enligt utskottet också bli aktuell när ett företag drabbats av ekonomiska svårigheter men även i de fall då avsättningsskyldigheten avsevärt begränsar företagets möjligheter att fullgöra lagstadgade eller i annan ordning föreskrivna, från samhällets synpunkt angelägna uppgifter. Till och med september i år har endast ett dispensfall prövats. Det rörde ett åkeriföretag, som räknade med en årsvinst före skatt på 445 000 kr. och efter skatt på 335 000 kr. Genom att utnyttja alla avskrivningsmöjligheter fanns möjlighet att få en årsvinst före skatt på under 100 000 kr. men företaget avsåg – efter krav från sin bankförbindelse – att genom överföring av besparade vinstmedel höja aktiekapitalet med 300 000 kr. Genom avtal med de anställda tillförsäkrades dessa också arbetsmiljöinvesteringar av den storleksordning och under den tidsperiod en avsättning till arbetsmiljöfond skulle ha inneburit. Kungl. Maj:t medgav dispens under villkor att höjningen av aktiekapitalet med 300 000 kr. ägde rum.

Ianspråktagande av arbetsmiljöfond

Enligt 8 § kan Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts förordnande, arbetsmarknadsstyrelsen efter ansökan medge att medel, som inbetalats till arbetsmiljökonto, under tid och under de villkor i övrigt som därvid bestämmes får tagas i anspråk för kostnader för investeringar för arbetsmiljö eller som i övrigt är ägnade att förbättra förhållandena för de anställda i företaget. För att medgivande att använda arbetsmiljöfonden skall kunna lämnas krävs att flertalet av arbetstagar sidans ledamöter i företagets skyddskommitté eller företagsnämnd tillstyrkt företagets ansökan. Finns ej skyddskommitté eller företagsnämnd skall ansökan ha tillstyrkts av skyddsombud eller, om det finns flera skyddsombud, huvudskyddsombudet vid företaget. Som exempel på investeringar, som kan göras med medel från arbetsmiljöfond, nämns i prop. skyddsanordningar av olika slag, förbättrad ventilation, ljusförbättrande åtgärder, åtgärder för att minska buller m. m. men också andra åtgärder, som avser att förbättra förhållandena för de anställda, såsom sanitära anordningar av olika slag, ny- och ombyggnad av matsalar, omklädningsrum, studierum, klubb- rum, fritids- och andra lokaler, som kommer de anställda till godo. I prop. framhölls särskilt att arbetsmiljöfonderna inte är avsedda att bekosta sådana åtgärder som yrkesinspektionen som ett led i sin tillsynsverksamhet ålägger ett företag att utföra. Det är tvärtom angeläget att företagen vidtar åtgärder för att förbättra arbetsmiljön utan att avvakta ingripande av yrkesinspektionen. Skatteutskottet uttalade i anledning av en motion att, om ett företag redan beslutat att göra omedelbara investeringar i arbetsmiljöförbättrande syfte, det i första hand ankommer på arbetstagarrepresentanterna i skyddskommitté eller företagsnämnd att se till att investeringarna inte uppskjutas i avvaktan på att fondmedlen får tas i anspråk. I sista hand kan arbetsmarknadsstyrelsen, framhöll utskottet, efter eventuellt samråd med arbetskyddsstyrelsen vägra att medel från arbetsmiljöfonden får tas i anspråk för investeringar, som företaget beslutat redan före ikraftträdandet av lagstiftningen. När det gäller investeringar av mer övergripande natur inom ett företag eller en koncern påpekade utskottet att det borde ankomma på de lokala fackliga organisationernas företrädare att sinsemellan samråda om hur prioriteringen av arbetsmiljöinvesteringarna mellan företagets olika arbetsplatser och verksamhetsområden borde ske. Om olika önskemål framkom borde självfallet de från arbetsmiljösynpunkt mest angelägna investeringarna prioriteras. Efter ett sådant samrådsförfarande borde det enligt utskottet ankomma på arbetstagarrepresentanterna i den centrala företagsnämnden eller – om sådan inte fanns – på arbetstagarrepresentanterna i företagets styrelse att tillstyrka ansökan om ianspråktagande av arbetsmiljöfond.

Det avgörande inflytandet på hur arbetsmiljöfonden skall disponeras har alltså lagts på de anställda. Man har heller inte velat reglera hur detta inflytande i detalj skall utövas. Det blir här fråga om en dialog mellan företaget och de anställda. Det påtryckningsmedel de anställda har är att, om överenskommelse inte nås, medlen kommer att ligga infrysade i 5 år hos riksbanken med de konsekvenser detta medför ifråga om ränteförluster och inflationens påverkningar. Som skatteutskottet påpekade kan det när det gäller stora företag uppkomma vissa samordningsproblem

mellan de olika företagsnämnderna eller skyddskommittéerna inom företaget eller koncernen. Det kan väl då tänkas att när arbetsmiljöfondens storlek någorlunda kan beräknas, man inom de anställdas organisationer tillsätter en central ledningsgrupp som har att - efter förslag från de olika verksamhetsområdena inom företaget - upprätta ett förslag till hur arbetsmiljöfonden bör disponeras inom den kommande 5-årsperioden. En sådan planläggning underlättar ju också den kommande diskussionen med företaget. Det bör dock ånyo starkt understrykas att de anställda har full frihet att inom varje särskilt företag handha den här frågan på det sätt som bäst passar just detta företag. Det enda de anställda bör komma ihåg är att arbetsmiljöfonden *exklusivt* skall användas för arbetsmiljöförbättrande åtgärder. Fonden skall alltså *inte* användas för rena produktionsinvesteringar. Detta kan naturligtvis medföra en del gränsdragningsproblem. Vi kan tänka oss en nybyggnad av en fabrik på 10 milj. kr. som fyller sedvanliga krav på arbetsmiljön. Med hänsyn till arbetsmiljöfonderna förklarar sig emellertid företaget berett att göra ytterligare arbetsförbättrande åtgärder för 2 milj. kr. För dessa 2 milj. kr finns det alltså möjlighet att använda arbetsmiljöfonden. Det kan naturligtvis bli svårare när det gäller utbyte av en maskin. Företaget förklarar sig berett att inköpa en mer tystgående maskin, som dock är betydligt dyrare. För skillnaden mellan vad det kostar att inköpa en maskin av den gamla typen och kostnaden för den nya tystgående maskinen kan enligt min mening arbetsmiljöfonden få användas, om de anställda tillstyrker att utbytet sker. Man bör här komma ihåg att arbetsmarknadsstyrelsen har möjlighet att vägra bifall till ansökan om investeringen uppenbarligen inte ligger inom ramen för de ändamål arbetsmiljöfonderna avser att tillgodose.

Kungl. Maj:t har genom beslut den 20 september 1974 förordnat att arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) under vissa förutsättningar får meddela tillstånd om utnyttjande av arbetsmiljöfonderna. Förordnandet innebär att AMS får medge att medel, som inbetalats till arbetsmiljöfond, får användas för kostnader för byggnads- och markarbeten i Sverige under förutsättning att investeringarna påbörjas efter ingången av år 1975.

I fråga om maskiner och andra inventarier får fondmedel användas om leverans sker efter ingången av år 1975. Beställning får dock inte ha gjorts tidigare än den 1 juli 1974. Om investeringen påbörjas före den 1 juli 1975 får utbetalningen från arbetsmiljökontot ske tidigast den 1 juli 1975. Gäller tillståndet byggnads- eller markarbeten som påbörjas efter den 1 juli 1975 får utbetalning dock i regel äga rum först när arbetet påbörjas. För maskiner och andra inventarier som levereras senare än den 1 juli 1975 får utbetalning normalt äga rum först när leverans skett. Om tillståndet avser byggnads- och markarbeten skall som villkor föreskrivas att arbetena skall bedrivas enligt tidplan, som godkänts av vederbörande länsarbetsnämnd.

Om ett företag vill utnyttja sin arbetsmiljöfond för en investering av annat slag än som nämnts i förordnandet - t. ex. inköp av en redan befintlig fritidsanläggning - skall ärendet avgöras av regeringen. Detsamma gäller investeringar, för vilka företaget beviljats eller ansökt om lokaliseringstöd eller att utnyttja investerings-

fonden. AMS skall i sådana fall överlämna ärendet med eget yttrande till Kungl. Maj:t.

AMS har vidare fått förordnande att medge att arbetsmiljöfond helt eller delvis får övertagas av annat aktiebolag enligt samma regler som gäller för övertagande av investeringsfonder. Om ett aktiebolag alltså äger mer än 9/10 av aktiekapitalet i ett eller flera aktiebolag, kan arbetsmiljöfonden helt eller delvis övertas av ett annat av bolagen.

Det är att märka att förordnandet till AMS inte innehåller någon tidsbegränsning. AMS kan därför i princip meddela beslut om utnyttjande av arbetsmiljöfonden ända fram till den tidpunkt då medlen skall återbetalas till respektive företag. Det är väl dock att förvänta att en viss försiktighet iakttas när det gäller att meddela beslut rörande investeringar som ligger långt fram i tiden. Det finns dock inget hinder för att AMS redan i höst meddelar beslut om investeringar som skall påbörjats t. ex. våren 1975. Det kan i många fall vara viktigt för företagen att få ett sådant beslut med hänsyn till sin planering. Beslut kan ju i varje fall inte meddelas om de anställda inte tillstyrkt ansökan. Man bör också komma ihåg att medel från arbetsmiljökontot i normalfallet inte utbetalas förrän investeringen påbörjats. Det ligger ju även i de anställdas intresse att investeringen påbörjas utan onödig tidsutdräkt och att den snarast färdigställs.

Ja, denna artikel har blivit lång. Jag vill framhålla att jag avsiktligt hoppat över en del formalia, såsom besvär över länsstyrelsens beslut, anstånd med inbetalning av medel till arbetsmiljökonto m. m., som väl inte kommer att vålla så stora problem. Därmed vill jag inte påstå att alla problem med arbetsmiljöfonderna är lösta. Nya sådana kommer säkert att dyka upp.